

GRADSKA KNJAZEVNA
BIBLIOTEKA
URAJ SIZBORIC
ŠIBENIK
AUČNI ODSJEK

KRANJČEVIĆ

KNJIŽEVNI OMLADINSKI MJESEČNIK

GODINA I.

ŠIBENIK, DECEMBAR 1930.

BROJ 2.

„GOVORI ZEMLJI I ONA ĆE TE POUČITI“ (Knjiga Jova.)

Kako u našim svakidašnjim životnim odnosima, tako i u čitavoj historiji ljudskih odnosa, ljudskog kreiranja i padanja sumnja je uvek bila crv koji je podgrizao veliko deblo života. I to stalno sumnjanje redovito je prouzrokovalo krize koje su se najčešće osetile u najaktivnijem području našeg delovanja, u moralnom i etičkom našem životu. Uporedo s ovom ljudskom slabošću ide i jedna druga: lakovernost. Ovo su dva najosnovnija uzroka iz kojih proizlazi činjenica da je malo ljudi koji razumeju ovaj svet a da ih ima veliki broj koji koče i ometaju svojim nerazumevanjem druge u nastojanju da uhvate glavnu i jedinu nit života — istinu. Jedni promatraju život sa odveć formalne, spoljašne njegove strane, drugi se pod pritiskom vanjskih nadražaja odaju preteranoj duševnosti i isključivoj sebičnosti. I jedni i drugi tim putem dolaze do mnogobrojnih zaključaka i formula, najredovitije do mišljenja koja su u stvari u opreci sa onim što je svet i život uistinu. Prvi su poznati pod imenom vedrog, zdravog i nasmejanog američkog optimizma sa Mardenom i Emersonom na čelu, drugi bolesnog zapadnjačkog pesimizma koji je proistekao iz miserije budizma a čiji su apostoli Byron i Schopenhauer. Analiziranje ovih nazora dovelo bi nas daleko, zato ćemo do zaključka doći jednim drugim putem.

Ima u životu mnogo izreka koje se svaki dan čuju i lakoverno ponavljaju bez malo razmišljanja i koje važe kao istinite, dok u suštini nemaju ništa ili vrlo malo istinitoga. Jedan duhoviti engleski pisac početkom prošlog veka digao je koprenu neistine sa mnoge od tih oveštalih fraza i popularnih zabluda.

A ima ih mnogo. Na pr. proverite neke. Svaki se dan čuje i ponavlja ona, kako nije umesno da se smejemo šali ili dosetci koju sami učinimo. Ili ona da iznimka potvrđuje pravilo. Ili: jedan čovek vredi onoliko ljudi koliko jezika govori. I još mnoge. Sve ove izreke imaju lažnu i prividnu obrazinu. I ja se pomalo uveravam da jedan deo zla i svetskoga bola potiče od ovih sitnih nesporazumaka. Ovde ćemo raspraviti jedan deo ove tvrdnje da bi tako došli do istine koja će nam jedina objasniti u čemu i radi čega su te konvencionalne zablude i kako iz njih nastaju različiti, većim delom pogrešni nazori na život i svet.

U one gornje izreke ide i: de gustibus non est disputandum koja je već davno u književnoj i u naučnoj kritici diskreditovana. Ona se još drži u ustima impresionističkih kritičara, kritičara bez kritike i ljudi koji u pomanjkauju sprema i sopstvenog proveravanja njome likviduju izazvatu debatu ili polemiku. A oni rezonuju na ovaj način: u ukusu ili oceni o jednom delu, jednoj stvari ili jednom čoveku ima subjektivnog nazi- ranja, t. j. ukus je ljudi različit, jer u prirodi ne postoje dva subjekta apsolutno jednaka. Ali mi znamo da nema u prirodi dva čoveka apsolutno različita, pa prema tome ne može da bude ni dva ukusa o jednoj stvari potpuno oprečna, t. j. u tim ukusima mora da bude nešto zajedničkoga a to je upravo pojam apsolutno lepoga ili ružnoga. U svakom ukusu ili oceni ima nešto što se uzdiže nad subjekat i individualnost onoga koji prosuđuje, što je zajedničko za svako oko, svaku dušu i sva- čije srce a što zadire u objekat i kvalitet onoga što je predmet ukusa ili suda. Često se u životu i u knjigama nalazi na razli- čita mišljenja koja mogu biti pojedinačna ili skupna. Pojam lepoga postoji pa je razumljivo da svest pojedinaca nalazi u u nekoj stvari taj pojam i onda se njihovo mišljenje o toj stvari slaže, ono je skupno. Sve digresije od ovog načina na- laženja istine u pogledu lepoga mogu se svesti na ove raz- loge: da je nečiji ukus nerazvijen i da ne oseća ono što je uistinu lepo, da pokazuje nedostatak književničke savesti ako je reč o književnosti, t. j. da prilazi umetničkom delu illotis manibus ili — što je najgoričnije — kao stvar interesa. Dovoljno je da postoje ovi razlozi i pojedinci su gotovi da se zalažu za svoja mišljenja retko istinita i savesna, zalažu se za svoje niske interese. I tako utiče čovek na čoveka ili na ljude, jer je ljudski uticaj najpodesniji način za slabljenje tuđih unutraš-

njih naklonosti i uverenja za dobivanje svojih spoljašnjih interesa

Iz ovog primera o ukusu pred nas počinje da se pomalo razvija i ukazuje srčika teme. Mi već naziremo da svaka sitnica ima u sebi nešto zajedničkoga sa nekom drugom, trećom i t. d., da su ljudi povezani sa stvarima i stvari sa ljudima. A ta veza kao da je nešto apsolutno, istinito, večno i jedino. Jer ima nešto na ovome svetu što je tumač svega što vidimo i ne vidimo, što proživljujemo i što maštamo, što razumevamo i što nam se u prvi mah čini da ne razumevamo. Da bi to „nepoznato“ dokučili ne treba herostatski ili kantovski ili nietzscheovski hteti, nego treba pesnički umeti. Umeti verovati znači pronaći i razumeti ono u što se veruje, znači istinski verovati, dok h'teti verovati znači slepo verovati, jer to neko drugi hoće.

Poznato je da uticati može svaki čovek na pojedinca ili na više njih bilo u njihovoj vezi, u njihovom mišljenju ili u čemu drugome. Ali je isto tako poznato da čovek može podleći ili se oteti tim uticajima raznih dobrih ili zlih ljudi i njihovih ideja. To u prvom redu zavisi o jačini i krepkosti duha i volje čovečje ili o plemenitosti, uzvišenosti i značaju neke ideje. Međutim, ima na svetu jedan uticaj koji ne mimoilazi nikoga. Taj je uticaj silniji, moćniji i prirodniji od ljudskog uticaja, on sadrži u sebi sve odlike i vrline koje nosi na sebi čovek kao heroj i koje služe blagodati ma koje ideje. To je uticaj zemaljske i božanske stvoriteljice i majke — Prirode.

Prva je briga svake majke da svoje čedo duševno i telesno odgoji. Priroda nas je kao i majka dala na svet, ona nas kao i majka odgaja. Isto onako kao što dete kad prvi put progovori pokušava da izgovori ime svoje roditeljice — majke, tako i čovek kad počinje misli, misli redovito najpre o prirodi. Zato i je prvo pitanje koje nam se nameće: šta je priroda i kako se ona manifestuje.

Ko se sa imalo pronicavosti i naobrazbe kreće kroz život i svet videće u najsloženijim ljudskim odnosima kao i u najkompliciranijim prirodnim procesima izvesan skup pojava i događaja međusobno prouzrokovanih i povezanih jednom silom delovanja, jednim duhom koji iz te sile i materije stvara najrazličnije oblike. Te pojave i ti događaji po jednim su fenomenalni, po drugim kauzalni, po trećima finalni, po četvrtima mehanički, po petima teleološki i t. d. Bit stvari nastaje iz delovanja u prirodi i jedino tako možemo da objasnimo

kako iz mirovanja nastaje gibanje, iz organskoga anorgansko ili iz smrti život. Po Kantovoj nauci priroda ima oblik duha Fichte je podržujeva kao sredstvo etičkoga delovanja, dok je Schelling spaja s duhom i tako putem kompromisa veže mehaničko i teleološko shvaćanje. Priroda je nevidljivi duh isto kao što je duh nevidljiva priroda, samo što u duhu dolazi priroda do svesti o sebi. Duh jedan večan caruje u prirodi. Pojave i životi se u njoj kako lepo kaže Njegoš „pogledima drže“ ili su „za svijetle vlasi povjršani“.

Oko pitanja: kako se priroda manifestuje? postoji isto tako više mišljenja.

Kamo god sklopite pogled videćete u prirodi posvuda razne oblike. I biće suvišno da se pitate: kakvi su oblici u prirodi? Polazeći sa one prave istine da je priroda umetnički „red stvari“, da je jedno veliko umetničko delo bićete na čistu da su oblici u prirodi također umetnički. Ako je prirodno umetničko, ako je umetničko lepo, onda je i prirodno lepo. I to je istina. Pojam lepoga mogao je čovek da vidi i nauči jedino iz prirode. To znači da je lepo iz prirode zajedničko sa lepim u čoveku. Priroda se uvek manifestovala i jednako se manifestuje preko svojih oblika — lepo, estetski.

Mi smo raspravili pitanje prirodne lepote bez svrhe, dakle čistu estetsku stranu prirode, jer je lepo ono što je samo po sebi lepo bez svrhe kojoj služi. A sad je na redu da se zapitamo: ima li u prirodi svrhe? i ako je ima

„rad' česa je tvorac satvori?

„radi l' dece svoje mnogobrojne?

„ali decu za nje udovoljstva?

„al' oboje jedno rad' druguga? (Luča Mikrokozma)

Dokazano je da su sve pojave u prirodi međusobno povezane i da su jedne sredstva drugih. Priroda je veliki organizam, beskonačan u prostornosti u kojemu je sve — i stvari i ljudi i životinje i biljke — povezane jedno za drugo i u kojemu se sve međusobno pomaže. Bilje služi životinjama, niža bića višima a sve — čoveku. Smemo li ovome odnošaju koristiti u prirodi pripisati izvesnu svrhu? Možemo li iz toga izvesti da je priroda sredstvo čoveka? Nikako. Sve je to moglo nastati po prirodnoj zakonitosti bez namere i koristi. Prema tome korisni odnošaji u prirodi su bez svrhe, oni su sporedne posledice prirodnih zakona. Priroda je stvorila čoveka bez svrhe. Ta i u knjizi „Postanja“ kako je Bog posle stvorenja

sveta, dok još čoveka nije bilo na zemlji, rekao da je sve „veoma dobro“ stvoreno. Ali isto k'ao što u duhu dolazi priroda do svesti o sebi, tako i u čoveku dolazi priroda do svesti o svrsi. Iz ove konstatacije nikli su razni spekulativni filozofski sistemi a iz njih mnogi nesporazumci u shvatanju i razumevanju života i sveta. Čovek je postao centralna ličnost u prirodi. Njemu služi priroda kao sredstvo, jer je on poslednja svrha na zemlji. On je jedino biće koje ume da sebi pretpostavi svrhu koja je bila pokrivena u prirodnim zakonima. Iz ovoga opet ne proizlazi da u prirodi ima svrhe. Priroda je i ostaje u suštini sama sebi svrhom. Čovek je međutim, kao animal sapiens prodro u tajnu prirodnog procesa i shvatio ga kao korisnog po sebe. I mi ne bi pogrešili kad bi poverovali da su i priroda i čovek „jedno rad drugoga“. Ko ova-ko shvaća život i svet taj će se uveriti da nema prava tražiti za sebe apsolutnu sreću na ovome svetu, jer svet nije radi njega. Prema tome život nije ni dobro ni zlo, nego jedno i drugo.

Kako smo videli priroda odgaja svoju decu-ljude isto onako kao što i ljudi svoju. Setite se svega što je čovek stvorio i izumio i videćete kako i ljudi odgajaju prirodu. Zamislite čoveka: on je odgajan ali se i sam odgaja. A priroda?, zar ne rekosmo da je i ona organizam? Delovanje ljudsko nije drugo do delovanje duha prirodnog. Ljudi su deo prirode i oni je kao takvi odgajaju, upotpunjuju i usavršavaju. Odgajajući sebe odgajaju i prirodu. Usavršavajući oblik života vode prirodu k savršenstvu. Električne centrale, pilane, fabrike, razni motori, rečju čitavo delo moderne kulture i civilizacije ukazuje na potrebu ljudskog delovanja kao upotpunjavanja prirode. Sad je razumljiva i potvrđena ona Nietzscheova: „Uzgajati uzgajatelja“. Ali kako ima mnogo ljudi koji iz bilo kojih razloga ne osećaju u sebi prirodu, to se ova formula prenosi i na ljude. Odatle su izabranici naroda nosioci i tumači prirodnog „Credo“. Na njih prelazi prirodni duh i kroz njih se kristalizuje. Oni su posrednici između božanskoga u prirodi i čoveka.

U prirodi, dakle, nalazimo rešenje svega onoga što možemo da shvatimo. Mi se često pitamo zašto ima u prirodi zla? a ne mislimo pri tome da je zlo radi dobra. Priroda sama po sebi nije drugo nego večita borba dobra i zla. Borba i život su prema tome sinonimi. I to je lepo izraženo u religijama primitivnih i starih naroda. Večita borba

i Seta, Baala i Moloha, Ahura-Mazde i Ahrimana, uopće borba, borba bogova dobra i zla, plodnosti i neplodnosti, svetlosti i mraka, onako kako se ona u prirodi manifestuje nije drugo nego slika života u prirodi. Hoće li se ta životna borba dokrajčiti nekada i završiti pobedom Jehove, Bude, Muhameda ili Hrista, to je stvar raznih shvaćanja i tumačenja. Božanstva su oduvek postojala i božanstvo niko ne može da negira, ali se dogme mnogih božanstva dadu dovesti na tanak led. Je li život zlo, je li dobro, je li težnja za „izgubljenim rajem“, je li vera života „slika gnusnih zemaljskih odnosa“ ili je nešto što se ne da objasniti, što ne postoji i u što ne treba verovati — sve je to problematično. Vera je veza čoveka sa božanstvom, korespondencija duše sa životom i ništa drugo. Misao o duši, dakle o nadosetnom životu je nastavak o svetu osetnom, zemaljskom, ili prema Aristotelu metafizika je nastavak fizike. Na moralu i etici kao na nastavku našega fizičkoga života temelji se po nekima pojam božanstva za razliku od Aristotelova izvođenja pojma o bogu iz fizike. Sintetišući ova dva mišljenja dolazimo do uverenja da u prirodi ima neki duh i da taj duh dolazi do svesti o sebi u čoveku. Dakle i materija sadrži jedan deo božanskoga, jer se tek preko duha dolazi do svesti o njoj. Prema Spinozi: što više upoznajemo prirodne pojave, to potpunije upoznajemo biće božje. Zato svaki čovek treba da nazre u sebi, u prirodi-boga.

Sad će se pitati neko: ako je priroda bog — a božansko je ono što je savršeno — zašto ljudi pokazuju fizičku i moralnu nemoć?, zašto večno teže k savršenstvu? Momentalni odgovor na ovo glasi: Fizička i moralna nemoć, uopće svaka nemoć i svaki nedostatak su neophodni uslov za savršenstvo čoveka i sreću jedne zemlje. Ako je priroda organizam, onda je u nečem nesavršena a nesavršeno treba da se usavrši.

Ako ste ikad prolitali historiju bilo koje nauke vi ste bez sumnje videli da je njen razvitak beležio iz veka u vek progres. Ovde nije moguće detaljno govoriti o uspesima do kojih je čovek današnjice došao na polju tehnike, medicine, društvenog života, filozofije i t. d. U koliko su pojedini događaji iz svih područja razvitka ljudskog života zajednički ne treba da se smetnu s uma.

Uticao prirode je osovina na kojoj se svet održava. On je u isti mah zakon prirode i njena posledica. On se očituje kao odnos između stvari i ljudi, životinja i biljka, biljka i

ljudi, ljudi i ljudi i još na mnogo načina. Na čoveka se on odnosi u punom svom obliku, jer je čovek sposoban još da mu se i sam podvrgne. Platon o tome lepo piše: „Zemlja na kojoj živimo, vazduh kojim dišemo, hrana kojom se hranimo, često najbolje objašnjavaju naše uredbe i zakone“. Znači da je uticaj prirode njen tumač. Hipokrat i Aristotel su tvrdili da klima i zemljište utiču na karakter stanovnika. Ovo je isto i Tacit konstatovao govoreći o Germanima. Kasnije je Montesquieu izveo pravnu nauku iz dotadašnjeg nerazumevanja istorije prava tvrdeći da je uticaj spoljašnje sredine očevidan po razvitak društva, odnosno prava. Tek su Lamarck i Darwin izazvali pravu revoluciju na dotadašnje srednjevekovne neistine. Vrsta (species) --- po njima --- nije neko stalno i nepromenljivo biće po sebi, nego je zavisno o izvanjskim uticajima i njihovoj adaptaciji, t. j. okolina utiče na formiranje individualnosti pojedinca i po tome na različitost vrste. Adaptacija izaziva borbu, jer „sve priroda snabdijeva oružjem“ (Njegoš), jer u prirodi vlada bellum omnium contra omnes i jer je u toj borbi pravo jačega ono koje odlučuje. Prema tome o odabiranju sredstava za održanje i za formiranje, ukratko za životnu borbu zavisice prosperitet i savršenstvo vrste. Ovo je učenje našlo primene u svim ostalim naukama a nije se ograničilo samo na područje eksperimentalne zoologije. Hippolite Taine je primenio plodove darvinizma na istoriju književnosti i dobio je poznatu teoriju millieu a. Emile Zola kao da je ušao u Darwinovu nauku do temelja. Svojim naturalizmom i temeljnom mišlju o nasleđenim svojstvima on se proćuo i kao odličan književnik i kao Darwinov učenik. Herojsko dizanje i kukavičko padanje lica iz njihovih dela zavisi o odnošaju nasleđenih svojstava prema prirodi i njihovoj sredini. Idite dalje i ovo kompariranje dovešće vas do Nietzsche-a, toga „aristokratskog radikalca“ (Brandes) i aforističkoga profete. Übermeuch je junak koji se boji prirode i borbe u njoj i traži da se otme iz njenog millieu-a kako bi se rešio njenih okova i njenih forma. On je u neku ruku anarhista naprama Zolinim slabim i neotpornim ljudima. Takve i još mnoge druge ljude dala je priroda. Jedne potiče na velika dela i time vrši svoj zakon predano, druge kao zakržljale, nedorasle i nesposobne za njeno delo ostavlja svojoj nemilosti.

Uticaj prirode je svakako neminovao. On se najbolje je poljio na čoveku, jer je preko njega postao od mehaniki

zakona jedan proces ne bez svrhe. Kakva je ta svrha i kako se ona kod raznih ljudi tumači i shvaća, to je posao pojedina i njihovog umeća nalaženja istine. Na oko taj je uticaj dvojak, t. j. dobar i zao. Dobar je uticaj priroda vršila na čoveka kad mu nije neposredno nanela štete i neugodnosti. Zao, obratno. Ali se taj dobar i zao uticaj daje svesti na ovaj izvod: kad je priroda uticala na čoveka nemilosrdno delovala je civilizatorno (oružje, oruđe, stanovi i t. d.) i socijalno (čopor, rod, pleme, država) a kad je uticala na čoveka dobro delovala je estetski i moralno (običaji, vere, umetnosti i t. d.). Kad se sve ovo ima u vidu onda postaju i pojmovi o životu i svetu jasniji.

Princip samoodržanja, prirodne selekcije i slobodne konkurencije nije ništa drugo nego zakon koji vlada u prirodi. Na njemu se društvo formira, na njemu se održava i razvija, na njemu se raspada i umire. I uvek istim redom, nanovo, samo uvek u lepšoj i savršenijoj formi. Preko njega i s jednakim procesom teče i moralni i etički život. Tim je putem došao čovek do pojma civilizacije i socijalnosti, šta više uzdigao se raznim umetničkim stečevinama i delima nad delo same prirode. Ali u životnoj borbi iz ma kojih razloga neko i strada i to ne treba da bude povod zagovaranja zla u svetu. To je samo metoda prirodnog odgoja i služi kao opomena. Ako neko nešto reče ne treba uzimati kao gotovo, jer čovek nije nepogrešiv. A istina je u svetu samo jedna i ona je u celosti izražena u prirodi. Ona je tumač i vera svega što postoji. Jer svak oseća čistinu horizonta i svežinu zraka kao i lepotu i utehu cveća bez obzira što je o tome napisao neki Fechner, Maeterlinch ili Lobock. Svak vidi radost i šarenilo boja u prirodi i bez pisanja Goethea i Schopenhauera o tome ili bez muzike Rikarda Straussa. Da neko ne razume i ne oseća simfoniju Bethovena ili Mozarta, fantastički neki komad Schubertov ili Schopinov valcer, da neko ne vidi u Sikstinskoj Madoni ono što je vidio Rafaelo Santi ili u Noćnoj Straži ono što je vidio Rembrandtov genije, rečju, da neko ne razume po koje delo ljudske umetnosti može da se razume. Ali priroda je svakome pristupačna i razumljiva, ona je internacionalna i izvan društvene klasifikacije. Ona udovoljava čovekovim životnim potrebama bilo telesnim ili duševnim. I lepo kaže Shakespeare: „A ovaj naš život, sklonjen od spoljne dosade, naći će u drveću govora, u žuboru potoka knjige, u kamenju

propovedi, u svačemu dobra“. I ko zna što još ne krije priroda u sebi! Možda i odgovor i pouku na nesreću mnogih od nas! A sve je to za nas, decu prirode.

Za dar,

MIRKO A. DOBROTA.

O PESNIKU BOLESTI

Pesimistična, crna, bolesna, zarazna lirika nekih naših pesnika prošloga i pretprošloga decenija pokuljala je baš u ono vreme, kada su ideolozi i vođe naših književnih pokreta egzaltirano i hristovski plameno propovedali kult energije i zdravu higijenu svoje nacije, ističući njenu, tobože, nerazorivu volju i stoički nepokolebivu veru u herojskim podvigama večno krvavih borbi za svoje ideale, za očuvanje vlastite egzistentnosti, e da bi se takovim putovima jednom zauvek definitivno došlo do sjajnih lovara i pobeda. I tako se u ovoj našoj zemlji stalno propoveda. I sve je to tako dobro. I sve je to tako lepo. I s ovako snažnim, zdravim, pronicavim gledanjima i naziranjima književni je vrhovni forum nepogrešivoga saveta beogradske kritike Jovana Skerlića — valjda po onim slavnim receptima „Teorije reda po red“ Bogdana Popovića — našao za shodno da tu infamnu poeziju stavi pod književni krivični zakon, usled čega je — prirodno i logično — usledila i neizbeživa književna smrt.

Ja ovde sada ne ću ići ka iziskivanju odgovora na pitanje koje nam se nameće o tome, šta je sve ono moglo biti delovanjem i uzrokom da je te naše pesnike posredno ili neposredno gonilo da budu tako crni u svome stvaranju. No jedno se ipak ne da poreći, i to — pored svoje spontane prirodne sklonosti promatranja života u večno crnim velurima, u večno bledim mrtvačkim sprovodima boja, u njegovu raspadanju do posvemašnje grobnice: Ničevo — da je i sredina, u kojoj su trovali život mlakom i bezizlaznošću onih sivih i tragičnih dana, zapečaćenih kao grobovi, — da je i sredina bila, ako ne presudna a ono barem impulsivna poluga koja je evocirila one već mračne i paklenim slutnjama zasićene ponore njihove unutrašnjosti, na mržnju i gađenje života do beznađa u Crno. Unatoč buđenja nacionalne svesti i dizanja na poslednju borbu koja bi imala da dovede do konačnoga uspeha, (a mi koji danas živemo sretni smo što znamo to — mislim na one koji su došli do svesti toga — da taj uspeh

i pobjeda nije nikakav i nikakova, jer nas nije ni do čega doveo ni dovela), unatoč tome, ta je sredina bila smrdljivo gnezdo truleži i gniloće, učmala i bezizlazna, bez sunca, bez svetla, bez života, sa ljudima bez ikakvih poleta i ideala, čiji duševni horizont nije prelazio ni okvira njihove lubanje, i, eto, tako nesretna i žalosna ona se upijala u subjekte onih nesretnika, i kroz njih odražavala se u poeziji kao kakav masivni, teški, crni, bolesni val pesimizma, što ih je zapljuskivao i padao u njihove duše poput oklopa. U tako gorkome proživljavanju prva satkana falanga njihovih stihova bila je izbačena van. Ta ista sredina učinila je od Disa okorelu pijanicu koji bludnički obija pragove lokala, i pred crvenom čašom zaboravi slepački bulji u smradnu atmosferu, što se u sparinama puši oko njega, i u kojoj disharmonično cvile naštimana glazbala i pijano more tonova, pijanicu koji u alkoholu slepo i fanatički traži ugašenje duševnih svetala i ugušenje sopstvenih čula.

I želeći da se zaklonim od srama,
Pijem, i zaželim da sam pijan dovek;
Tad ne vidim porok, društvo gde je čama,
Tad ne vidim ni stid što sam i ja čovek.

G. Gligorić je mišljenja da sredina nije nikako uticala na kreiranje Disove poezije. Ne isključujem da bi ona metafizička, transcendentalna svojstva ležala u njemu a priori, ali mojoj malenkosti nikako ne ide u glavu da bi tim istim svojstvima bilo do toga da ovoga pesnika gone da očajava ili često reagira na sredinu u kojoj žive, i na društvo u kojemu se kreće. Jer, stoji li stvar tako, kako veli g. Gligorić, onda sva Disova poezija morala bi se širiti u oblasti tih metafizičkih, transcendentalnih i spiritualnih sfera. No ako je taj prokleti utopljenik prekinuo sve veze sa spoljnim svetom, sa sredinom, sa ljudima, otkuda ono reagiranje, očajavanje, izlaganje svih zločina, bluda i zala u onoj „zemlji propasti“ u kojoj se našao :

Ja sam došao bez bola i žudi
Tu, gde za nebo niko nema vida,
Tu, gde i mrtve ubijaju ljudi,
Tu, gde je žena pojava bez stida,
Ja sam došao bez bola i žudi.

Dakle on je došao u jedno društvo, u jednu sredinu „bez bola i žudi“, i kada je ugledao svu njenu sramotu i užas,

pritisnuo ga je bol, bol koga je ta ista sredina utisnula u njegovu dušu kao celov rođenome sinu. Ona ga progoni, muči i on traži alkohol, traži ga da u njemu zaboravi na sve to, i stoji li stvar ovako, onda se je sredina pesnika, uistinu, ticala, delovala na njega, pa ponirao on u ne znam kakova duhovna ili nadzemaljska stanja. (Ovde će biti reč o Panduroviću, osvrnuvši se na Disa u toliko u koliko mi je mogao poslužiti ilustriran u one sredine u kojoj su neko vreme skupa pisali svoje stihove).

Interesantno je da su svi ti naši pesnici pesemisti (u koliko su oni to!) iz kaljuže ovozemaljskoga života, koga svi mi volovski teglimo iz dana u dan, da su svi oni iz nje tražili izlaz i spasenje u nekom nadgrobnom, transcendentalnome svetu (Pandurović), ili su nirvanski ponirali u skrajnje ništavilo gde prestaje svaki žud, svaka patnja, svaki bol (Dis). Iznimku čini Kranjčević koji bi, možda, poslao do vraga sav onaj mučni i mračni kompleks pesimističkoga zbivanja, kada bi znao da će sutra svi ljudi na ovoj našoj proklesnoj zemlji, u jednoj bratskoj zajednici, pravedno deliti „edensku voćku slatku“. A mi posleratna, bolesna, nezadovoljna, nemirna deca našega vremena (koje vodi veliki duh Kranjčevića) — uklopljena u večnom haosu i neprekidnom iznuđivanju života, na čije duhove je udaren neizbeživi imperativ potištenosti i klonuća, i koj se u rastrganosti svih naših nerava i čula davimo u potopu sopstvenih bolova, — ahasferski lutamo i neumorno tražimo poljane novoga života, života sa više sunca, više svetla, više zraka, ovde, na zemlji, među nama, u jednom moćnom i jakom kolektivu čitavoga čovečanstva.

* * *

Pandurović po svojim spiritualnim aspiracijama ne bi bio tako blizak današnjoj generaciji, no spontana, iskrena, proživljena njegova poezija sugerise i doima se, košto se to nekih doimala i u svoje vreme. Ona — u prvi mah — deluje na nas kao miris kakvog dalekog, presađenog, egzotičnog cveta, i to ponajviše zapadnjačke flore, kao da je savršeno prepuštena bila uticajima poezije dvaju velikih dekadentata Baudelairea i Poea, jer je ona ekskluzivno, u svojoj biti, bolesna, dekadentna, ili je počesto upravo bolećivo raznežena, sentimentalna i osetljiva (Lamartine, Musset). No ako mi tu poeziju podvrgnemo našem svetu opažanja i gledanja uverićemo se da u njoj pulsira život samo jedne duše, jednoga subjekta.

sa svim svojim nervima i čulima, i da ona kao takova sačinjava jedan svoj, zasebni, sopstveni svet ideja i osećanja za sebe.

Pandurović je voleo te čudne, tragične, misteriozne genije da bi se iz glupe, ukrućene, petrificirane, svakidanje realnosti preneo u sfere višeg, složenijeg, kompliciranijeg života. On ih je voleo kao i Kamov, njih, moderne jobove koji u noći, u bolu, u alkoholu čekahu pijanu božicu Inspiraciju kao nekog ludoga, nepoznatog demona ili boga što zalazi, kljuje, prodire u mračne, uspavane, bezdane ćelije njihovih ponornih duša i mozгова da ih onda u strahovitom, paklenom drmanju ponova krene u život moćnih imaginacija.

Pandurović nije kaka duboko idejan pesnik, mislilac a da bi u svoju poeziju unosio filozofska naziranja o svetu i životu uopšte. Ne muči njega ona tako strašna, grčevita i neodoljiva misao o Fatumu sveta, kao ni večno traženje konačnoga rešenja kozmičkih zakona kao Kranjčevića. On je utonuo u samoga sebe da bi tako u lirskim emanacijama dao izraza svojim ličnim patnjama, svojim ličnim mukama. Lirika je on. Lirika svoj, ličana, subjektivna, asketski povučena u sebe, čije pesme bolno i krvavo osećajne padaju u višu fazu pesničkog života. Bolest je najkarakterističnija crta u toj lirici očaja i mraka. Ona je udarila pečat čitavoj toj poeziji. Bolest je najjača psihološka poluga njegovoga kreiranja. Možda neki hoće da je on tu reč ukrao Baudelaireu, kada se tako često služio njome. Ja mislim naprotiv da u slučaju i nije bilo autora Cveća zla pesnik bi njome također prožeo svoju poeziju, jer je bolest u njemu ležala kao gradina, napasno nametljiva pri svakoj pomisli. Bolestću je prožeto čitavo njegovo biće. Otuda u toj lirici toliko bede, žalosti, jada!

Posmrtna Počasti, to je najbolje, najjače, najoriginalnije, upravo najpersonalnije delo pesnikovo. Pesnik je duboko zašao u mrakove svoje duše, i tu, u toj tamnici ličnoga unutar-njeg života on se stalno izjeda, kida, troši, podava na način propale žene, iskorišćujući sebe u sebi do kraja da bi tako dao nešto neusiljeno, toplo i neposredno, nešto što sugestivno osvaja i zaražuje. Jer, njegovoga duša to je lavirint paklenog mraka, bezdana ponor bolesnog prenemaganja bez utaženja koja, razapeta u muci i bolu, usled neodržanja sebe same prelijeva se preko sopstvenih granica, i dala izraz sebe u punom zamahu. Počasti su zapravo autobiografija pesnikove duše,

otvorena, raskriljena, razgolićena često puta i do perverzije, u kojoj čitamo najskrovitije misterije njegove očajne, bolesne, patničke duše. Osećaji, misli, čuvstva, nade, težnje, snovi, sve je to, u tome paklenome martiriju pale duše i propaloga života, masakrirano, srozano, izbijeno, poklano. („Bog nam se ruga svakoga minuta“.). Kaljuža bola, bede i mraka davi ga kao vešala. I kada mu je precizno da više ništa nema što bi ga moglo spasti iz toga gliba i blata on se nemoćno trza, teši, umiruje da onda intenzivno poveruje u jedan novi, lepši, svetliji, transcidentalni život. Ono dakle satansko dovađanje slika u svesti o crvljenju jednoga nevinog i nedužnog bića („dobre drage“) u memljivoj tmimi i smradu groba, ono pakleno osećanje gušenja života gvaljama neizbežive smrti dovodi u njegovoj poeziji do apsolutne negacije svega ovozemaljskog, a s druge strane čvrstom verom pomirenja u poljane spiritualnoga života. Pa ono kao olovna koprena teško buđenje sećanja, kada se njegova duša rastapala od zadovoljstva i sreće, besvesno tonula u moru vrelih ljubavnih čežnja i zagrljaja koje sada grubi i surovi kotači vremena guraju u bezdan smrti i ništavila. No hladni zadah ljudskoga života ustalasio je bogati hram njegovih snova i ideala, digao u njemu oluju mržnje i prezirana prama svemu da se onda sve to zgusne i ispolji u jednom snažnom lirskom, emocionalnom, upravo baudelairovski zaraženom i bolesnom štimungu:

Od blažene sreće, kad cvetaju lale
 Pod ljubavi suncem, u njegovoj vlasti,
 Prešó sam svijuu osećanja skale
 Do kriminalnih instinkta i strasti,
 Do bune protiv života i ljudi,
 Do haosa težnji i nervna rasula
 U bolnom ropcu namučenih grudi,
 Do vizija mašte i bolesti čula.

Jesen zagušljiva, ranjava, sipljiva jesen pritislula je Počasti poput teške aureole metalnih okova. Jesen kužna, zaražena, mrtvački žalosna jesen u svim svojim bolesnim, nijansama i tužnim očajnim bojama. To je onaj „kostur bića“ što u njemu otkriva grobove usnulih rana. I dokle pesnik, otupeo boleščuu, stoji sam usred tog paklenoga jesenskog mehanizma — suha, mršava, izgloodana gospođa Monotonija ugušuuje sva njegova čula, baca ga u neko čudno, glupavo, idiotsko ras-

položenje iz koga će da provali glas čoveka koji je izgubio svaki smisao života, glas užasan, tup, bespomoćan, napet do paroksizma ludila :

Ostav'te me. Ja ću rado kreten biti.

Posle prve knjige pesama Pandurović i dalje ostaje pesnik Počasti. Samo što je sada u mnogome kristalizovaniji, rafinovaniji, bez onog crnoga, zaraznog efektiranja i teško bolesnoga, živčanog prodiranja (Dani i noći, U nemirnim senkama). Ovde se ponavljaju gotovo isti motivi : bolna sećanja na izmakle dane srećnoga života, na mrtvu ljubav, na „dobru dragu“ koja leži „u pokrovu večnom mrtvog zaborava“. Sva je ta poznija poezija njegova protkana nekom finom, tananom mrežom suptilnih osećanja života koji izčezava u melanholičnome umiranju jesenjih pejzaža. No on ne može a da ne ostane veran Počastima, da im se ne odazove onim istim tako teškim i očajnim glasom, prikazujući sliku sveta u schoenhauerskom svetlu :

Jer, vernjite mi, svet je mrak ćelije,
Gde čašu nada otrov prelije
U trci dana, u lutanju tom ;
I svet je greha i razvrata dom,
Gde vlada lupež, ili bludnica ;
I svet je teška, strašna ludnica,
I bolnica, i tamnica za roblje,
I tužno, večno, prekopano groblje.

I dokle je poezija jednog Rakića sa svojim — kako da kažem — pobrojanim osećajima, ili bolje matematički proračunanom „psihologijom“ bleđa, beskrvna i hladna kao sfinga, a parnasovačka heredijanska poezija jednog Dučića upravo je to toliko da bi joj se moglo gotovo poreći svako odsustvo subjekta one ličnosti koja ju je „stvarala“, dotle je poezija jednog Pandurovića bogati pejzaž unutarnjega života, izbačen i manifestiran kroz krvavo osećajnu prizmu čoveka koji je mnogo patio, i pesnika u punom smislu ove reči. I zato ova kao i svaka prava poezija ostaje kao dobar argumenat onoga vremena koje ju nije shvatalo ni znalo ceniti.

V. POPOVIĆ

PJESMA ZA NAS

*Pruži još jednom to srce na tu drhtavu ruku,
i mlazom vrele krvi natapaj oči svoje
za sreću svoga bola.*

*Ti, što čezneš blagi miris proljetni,
i ljubav vrelu u srcu gojiš
moli se za nas.*

*Primi svaku toplotu u mirisu nježnog cvijeća
skupa sa radničkim djetetom bez hljeba
i prosjačkim molitvama.*

*Žar topli neka sine u srcu svakog jutra.
Zadrži ljubav u srcu, tu blagost najvišu,
tu ljepotu najveću.*

*Ispruži sve svoje na taj dlan mali i nježni.
Poškropi vrelom krvlju oči svoje i tuđe,
jer mladost u tijelu bježi.*

*Uzmi dar sveti što ti pruža nježna duša tvoja.
Srce uzmi. Pjesmom nježnom moli se za nas,
jer žedni smo ljubavi i mira,
jer netko u bol i u srce dira.*

SREČKO DIANA.

KROZ KUŠNJE

(PRIPOVIJETKA)

Ovu pripovjest jednoga ženskoga života napisala sam prema istinitom doživljaju neke svoje drugarice, koji mi je djelomično bio poznat, a djelomično mi ga je ona sama kasnije opisala. Mislim, da se neće ljutiti, što je njezin život dao život mojoj knjizi. Moguće da će koja čitateljica naći u toj knjizi sličnost sa svojim vlastitim osjećajima. Jer mladost zahvaća jednako sva srca! Sva ta srca, poput srca moje junakinje, prolaze kroz kušnje i brige, radosti i boli, dok se ne primire. . . . .

Mila moja Danice!

U duhu mogu jasno predočiti tvoje veliko iznenađenje kad primiš ovo pismo. Moguće nisi više ni očekivala da ću

ti se javiti misleći da sam te zaboravila. Ali ne, draga, tome nije tako.

Sjećam se, kao da je bilo tek jučer, a ne pred toliko godina, onoga našega uzajamnoga obećanja, što si zadasmo. I danas konačno hoću da ga ispunim, kao što si to i ti nedavno učinila.

Živo mi je pred očima onaj dan, blag i topao u početku jeseni, kad su naša srca bolno zakucala kod rastanka, kao da su slutila da se nećemo vidjeti vrlo dugo, a tko zna da li i uopće više?

Stisnula si mi ruku i zatražila da ti jednom, ako se prije ne sastanemo, opišem svoj život, kao što ćeš i ti meni svoj. A ja sam pristala ozbiljno i svečano, kao da se radi o nečem velikom.

Otišla si sa svojim roditeljima u jedno novo obitavalište, daleko od mene i tamo si kasnije savila svoje porodično gnijezdo. A ja sam ostala još duže ovdje, u mjestu svog rođenja i našega zajedničkog djetinjstva, u mjestu naših prvih nevinih sanja i djevojačkih čežnja.

Ti se zacijelo sjećaš, Danice, našega bezbrižnog i sretnog živovanja još iz školskih klupa. Kako velike i divne planove o budućnosti stvaraeš nam u dokonim časovima razgrijana mašta!

Kako su bile sitne stvari tako bezvrijedne i nerazumljive drugima, a koje su naše mladahne duše ispunjavale radošću velikom i snažnom! Jer cijelo ono doba bijaše jedan dugi niz vedrih doživljaja koji još danas, kad ih se sjećam izazivlju sretan smiješak na moje usne, a koji odoše u nepovrat. Ali čemu tugovati?! To je vječni zakon života.

Ah, taj život! Koliko smo od njega očekivale u našim nemirnim čežnjama, nestrpljive i gotovo nezadovoljne, što se još ne poznajemo..... Htjele smo da doživimo nešto veličanstveno i potresno, nešto slično romanima i dramama (napisanim za odrasle čitaoce), a koje smo čitale pohotljivo iz prikrajka.

Jedan značajni muški pogled, koja topla riječ ili življi stisak ruke za nas su već značili početak nečeg neodređenog, ali nadasve zanimivog što će doći. Što na svaki način mora doći.

Što mi tražimo grozničavom željom naših tek probuđenih srdaca.....

Sad je došlo vrijeme da povučem paralelu između snova i zbilje. Nemam uzroka da nešto hotimice zatajim; nešto uzveličam, a nešto umanjim. Zabilježiću vjerno sve, čega ću se sjetiti.

A onda ću zaklopiti knjigu uspomena da više u njoj ne listam.....

II.

Počecu s time da ti pričam o jednom poslijepodnev u sredini mjeseca srpnja. Dugotrajna i upravo nesnosna sparina, koja je već običajna u ovo vrijeme godine, ipak je malo pustila.

Na jasno modri horizont navukoše se tmaste oblačine prekrivši tako sunčanu kruglju, i domala se iz njih spustiše nagli i jaki mlazovi kiše uz vjetar, grmljavinu i bljesak.

Stajali smo bez ikakve mogućnosti kretanja, zbijeni u gustim redovima putnika i prtljage na malom zatvorenom peronu željezničke stanice, očekujući dolazak voza.

Usprkos osvježenja koje je ova kiša donijela zemlji i uzduhu, mi ga ovdje nismo osjećali. Naslonjeni na svoje kovčege slušali smo tek sve veći bijes oluje koja lamataše drvećem, kao da se želi osvetiti za sve druge dane neprekidne žege. A voz još uvijek nije dolazio.

Gotovo s nekim uživanjem promatrala sam zlovolju i nestrpljivost svoje okoline. Na svim se je licima oko mene odrazivalo jednako čuvstvo sve većeg negodovanja i ljutiti povici presjecahu uzduhom zasićenim do neizdrživosti vonjem i isparivanjem jedno uz drugo priljubljene mase. Otac je već za cijelo deseti put otkopčavao kaput da ošine ljutitim pogledom ispod nakostrušenih obrva kazaljke svoga sata koje se sporo pomicalu.

— Zakašnjenje, uvijek zakašnjenje, — mumljao je glasom koji je naviještao oluju u njegovoj duši sličnu onoj koja je vani vladala još neumanjenom snagom. Ali moj mir ne bi narušilo ni čekanje još jednom tako dugo, i ako je moj položaj postojao pomalo sve neudobnijim, jer mi suputnici otimahu i onaj čedni komadić prostora, što ga sa svojom malenkušću ispunjavah, gurajući me sve više uza zid.

Sitne kapljice znoja stadoše mi probijati kroz sve pore na koži, ali ja mišljah da to povišenje topline budi u meni samo burna radost, što evo putujem i što se približavam svojem cilju. A taj cilj bio je jedno veliko ljetovalište u Slove-

niji, gdje je boravila porodica Zoričić koja me je pozvala k sebi.

Ti se sjećaš Cvijete Zoričićeve još iz škole, zar ne? Bila je to nježna plavokosa djevojčica, vrlo zabavna i duhovita. Mi smo je obadvije volile, a i ona nam je bila iskreno privržena. Kao djeca igrale smo se često i sa njezinim starijim bratom Mladenom. Moguće još možeš dovesti u sjećanje i njegovu sliku, ako se zamisliš u te prve godine našeg života. Ali on je kasnije otišao u škole u Zagreb i u Beč, pa ga nismo više tako često vidale. Mladim neću da duljim. Poslije tvoga odlaska Cvijeta mi se je još više približila. Osjećala sam se vrlo tužno bez tebe, i nekako osamljeno. Ona mi je toplo i jednostavno pružila svoje prijateljstvo. Ja sam ga radosno prihvatila.

(Njezini su ovoga ljeta uzeli u najam cijelu jednu kuću u tom ljetovalištu, kamo sam sad polazila u pratnji oca koji me je sam lično želio predati u njihove ruke).

Polazila sam na put opremljena ogromnom količinom preporuka, toplih savjeta i ozbiljnih opomena glede moga vladanja za to vrijeme. Težak balast svega toga počivaše na mojem srcu, ali ja sam bila i suviše sretna da i dalje o tom razmišljam.

Po prvi puta polazila sam u taj lijepi kraj, o kojem sam do sada samo slušala pričati i čije prirodne ljepote mi razblažiše dušu. I kad pomislim da ću ovdje provesti koju nedjelju dana usta'asalo mi se oduševljenje cijelim bićem, burkajući mi krv, što ih ubrzanom tempu udaraše u mojim sljepočicama.

Ne, ta moja vrućina bijaše doista posve raznmlijiva. Ona bi postojala i bez vanjskih uzroka. Kako dugo sam se samo radovala onom danu! Oh, moje sretno raspoloženje ne bi mi odnijelo ni stotinu oluja, ni deset vozova koji ne dolaze.

Moj je pogled milovao sve ljude oko mene, zaprašene i umorne i tako željne da konačno stignu na svoje odredište, da se uredi i odmored. Sve mi bijaše milo srcu. Ja nastavih promatrati.

Odjednom mi se učini da nečiji pogled medju svom svjetinom traži moj. I okrenuh glavu pažljivije ispitujući. Doista, nisam se bila prevarila.

Gdje li sam samo već vidjela ovoga čovjeka meni nasuprot kojeg do sad nisam bila primijetila?.....

Gdje li sam već susrela ovo dugoljasto blijedo lice i visoku malo pognutu pojavu?

Sama se sebi moradoh nasmijati radi te misli koja mi je došla tako naglo i neočekivano. Čovjek koji je mirno stajao među ostalima, katkada me pogledavajući, bio mi je nepoznat i bijaše više nego sigurno da ga sad prvi put vidim. Nije mi sličio nikome od mojih znanaca da bih mogla opravdati ovu zabunu. Što više ni junaku moje mašte koga zamišljah kao muškarca u cvatu mladosti i muževne snage, sa kovrčastom bujnom kosom, plamenim pogledom, što zaludjuje i usnama rumenim kao krv, što sili na strasne cjelove. Ništa naročita ili privlačiva naprotiv nije odavala pojava ovoga znanca. I ja odlučih da ću izdržati njegov pogled, što na meni počivaše, hladno i posve ravnodušno. Odlučih da mu jasno pokažem da ne želim uzvraćati njegove poglede, jer mi se ne sviđa, ah ne, nipošto. Usprkos otmjenosti njegova držanja i elegancije u odijelu koja odavaše mnogo ukusa i očitu uglednost položaja. Usprkos i njegovog truda da moju pažnju svrati na sebe.

Konačno, njegov izgled kao onaj već umornog čovjeka, pa sitne bore oko očiju i duboko urezane oko usana, blijedih i tankih, i osim toga srebrne niti što preplitahu njegovu tamnu kratko ošišanu kosu, sve to ostavljaše dojam muškarca koji je prvu svoju mladost već živio i izživio.

Pogledah ga izazovno i porugljivo. Ta moj ideal bijaše drugačiji! I njegova mi slika svanu pred očima, onakva, kakvu mi je stvorio mozak već davno još na pragu djetinjstva i prve svježje moje mladosti.

On mi se je smiješio zavodljivo i samosvijesno. Pun vjere u svoj uspjeh, pun ponosa koji pozlijeđuje ali i imponira.

Ali, što je to?.... Na što sam ja mislila i koga sam gledala? Ta ovdje je bio samo jedan lik koji intenzivno prodiraše u moju dušu. I on mi se osmijehivaše mirno, zadovoljno.....

Dug oštar zvižduk lokomotive trgne me, i kao probudi, Istodobno zaljulja se i cijeli zid mnoštva oko mene, i nahrupivši prema izlazu ponese me sa sobom. Neznajući ni sama kako nađoh se u vagonu. Oko mene se je stiskao svijet boreći se za mjesto. Stisnuh se kraj prozora i provirih napolje. Da li je to bila radoznala želja da ga još jednom vidim? Ne znam.

Njega nije bilo. A ipak mi se je činilo da nije daleko od mene, već što više blizu, vrlo blizu.....

Osiyek.

ZDENKA JUŠIĆ SEUNIK.

(Nastaviće se)

PESMA PREGAŽENOG ČOVEKA

Sve se je zguslo u proklesoj mi duši.
U zgradu mozga Ludilo je zašlo.
Kalvarij Svega razbojnički guši
Nutrinu moju... i ljudstvo me je našlo,
Bezimenog jutra, smlavljena od bitke
Sa đavlom mojim : u Ulicu sviju
Nas beskućnika, što se paklom griju.
Neko me gurnu kao vetar vitke,
U prolazu, palme, bez pardona, drsko.
O, šta ću luđak, u ludilu ovom ?
„Konopac za vrat!“ ljudstvo reče mrsko
A ja svom žbiljom težim nečem novom
Za sreću Njega, za pakao sebe.
— — — — moja tužna mati!
Zašto me rodi da — — — —
A trujem dušu, što zbog sveta pati ?!
I zato neću, ljudi, vaše ruke,
Ni šapat reći, lažnih vam dobrota.
Sad sam ću sebi kroz grabe i muke
Parati pute novoga života.
Ja sam ću maknut ova zla sa puta,
Što kočje među ostvarenja moga,
O, ja sam zmija krvava i ljuta —
Smela da ruši i vruga i boga,
Satkanog boga iz vizija laži
Da njime truju sve prosjake duha!
Šta će to meni ? Ja gladujem kruha,
Života, svetla, jer me ovaj draži
— — — — — — — — — —
Al jao ! jao ! ljudski zadah guši,
I miris ćutim iscrvljene strvi.
I sve se zguslo u proklesoj mi duši.
Čuješ li, mati, u časove bdenja,
Čuješ li riku otrovanog sina ?
O, plači mladost pregaženog krina,
O, kuni sa mnom uru mu rođenja !

V. PĀPOVIĆ.

VERA

I danas je Vera vrlo bleđa i nevesela. Prebacila je na glavu već istrošenu koprenu i odlazi u noć. Prolazi ulicama najmračnijeg kvartira grada. Ljudi su prolazili i gledali Veru. Mnogi su joj se smešili i zavirivali u oči.

Sledio sam Verinu senu i žurio da ju dostignem, ali iza čoška najsvetlije ulice Vere je nestalo. Čudan me osećaj obuzme tog trena i odlučih da čekam Veru.

Sad bi hteo da se sakrijem, da utečem, ali nemogu — Vera se uspinje visokim stepenicama i ulazi u kuću bogata čoveka.

— Odavno te već čekam draga Verice — rekao je bogati čovek.

A ona se samo smeši i skida svoju istrošenu koprenu s glave. I ogrtač baci sa sebe i napola naga uroni među dušecima najfinije svile.

— Napali mi cigaretu da se izgubim u ljubičastim kolutima dima — kazala je tiho.

— Svega za tebe imam Vero, i cigareta, slatkiša, šampanjca i lepih haljina.—

I pio se šampanjac, i jeli slatkiši, i haljinama bogato ukrašenim cdenula se te noći Vera.

— Ta naša je noć Vero, ti najdraža i najlepša ženo ! Dođi da osetim čar i lepotu tvojega tela, — dođi da se opijem mirisom tvoje kose, i da se izgubim u tebi. Tako si lepa i mila. —

A Vera se samo smešila i širila ruke da sve obujmi i dosegne. Izgubila se u magli šampanjca i u kolutima dima.

Dugo sam čekao Veru. ali ona nije dolazila.

Ugodno joj je ležati na svilenim dušecima i slušati umiljene reči bogata čoveka.

Sav besan još uvek zurim u one rasvetljene prozore i mislim na Veru. Hoću da kriknem, jer me pomisao da se sada nalazi u zagrljaju drugoga čoveka čini strašnim, i ja osećam neobičnu snagu kako struji žilama mojega tela. Tad posegnem za revolver, jer hoću da ga ubijem — — ali odmah i klonem. Setim se Verinih reči :

— Ti mi ništa ne možeš dati, a od same ljubavi se ne da živeti. —

I Vera je svake noći odlazila k bogatu čoveku da u sjaju

i raskošju zaboravi svet, dok sam ja lutao ulicama mračnoga kvartira i zaustavljao se ispod rasvetljenih prozora.

Čuo se Verin glas.

— Obukla sam finu haljinu od bogatih čipaka, i ukrasila se biserjem i prstenjem tvojih darova, jer još večeras hoću da postanem kraljicom. Ti ćeš mi celivati noge i na rukama me nositi, a tad me položiti na pupurni ležaj mirisnih ruža. —

Nije ju slušao bogati čovek, gledao je u Veru svojim žmirkastim očima. Za čas ju uhvati, i čvrsto obujmi njeno drhtavo telo koje se poput lagane slamke savijalo. Nepomično ju je gledao i pri tom upirao svoje prste u njenu razbarušenu kosu.

A Vera je mislila da je došao čas kad će moći da jednim celovom postane kraljicom bogata čoveka. Sad je plesala najstrastvenije igre, sad ga ljubila i pobegla u kut. Smešila se i i milo ga dozivala. Opet je prilazila k njemu i opet pobegla. Skrila se među vazama najlepšeg cveća, i proviruje na čoveka.

Umorila se u toj zamamnoj igri, pa je sela na divan.

— Jako sam ugrejana, otkopčaj mi haljinu — smešeći se još uvek kazala je Vera.

Odmah se i prestraši videći razjarena čoveka, kako zakrvavljenih očiju prilazi k njoj da ju dohvati. Htela bi da pobegne, kad oseti njegove jake ruke da ju drže.

— Ti mi ništa više nemaš dati, — izgubila si čar i lepotu tela, a slasti je nestalo u celovima i zagrljajima tvojim. Postala si neuporabivi predmet kojega hoću da maknem, jer je suvišan. Nadomestiću ga lepšim i novim. —

Tad je jednim mahom odgurne od sebe takvom jačinom da je udarila u najljepšu vazu, i srušila se na pod.

Dugo nisam vidio Veru. Volio sam ju još uvek, a pokušavao sam da ju zaboravim. Prošao sam kvartinom da vidim Verinu senu. Ona me nije opazila, a ja sam ju sledio. Trčao sam za Verom, jer je brzo odmicala i gubila se u seni tame i svetla.

Vere je nestalo. Više ne vidim lepršanje svetle haljine, niti pramenove njene razbarušane kose. Vero! Vero! kričao sam u noć i poput najbrže aveti jurio sam napred — — i samo napred. Našao sam se pred ogradom brze reke, i čuo kako je nešto velikoga u vodu palo. Voda je zaštropotala jako, i za čas se opet umirila.

Vere je nestalo među valovima duboke vode.

U Kraju.

A. ČOBANOV,

ВЕШТИНА ЖИВОТА

(по старим забелешкама)

I.

ГИЦИЈАН, мајстор живота, лепоте, уметности који се у дубокој старости хватао у коштац са црном смрти.

МИКЕЛАНЂЕЛО који се у самоћи успео на врх човечије мудрости, до доброте.

СПИНОЦА који је глачајући драги камен у Амстердаму гледао вечне спојеве света

ХРИСТОС који се сиромаштвом огрнуо као царским плаштем.

РЕМБРАНД који је изгубио љубав, срећу, велико имање, у оскудици на тавану, са тихом ведрином стварао је бесмртна дела.

ДИОГЕН који је молио краља да му се склони са сунца, — сви су они били — уметници живота.

Какову поуку да извучемо из ових великих примера за наш бедни живот?

Како да уредимо свој живот?

Лепо је то држати се јуначки, поштован и обожаван бити од својих савременика, пријатеља и познаника, од деце, унучади и потомства које никога не штеди. Али како да се дође до велике — славе? Сваки би данас да буде уметник живота, племенити углед, сваки сања о томе да ће са поносом да сноси тешке ударце судбине, бол који не осећа презире: сваки мисли да је он — филозоф. Али већ први час меће нас на искушење: мали јед. убод наших злотвора, зубобоља, изгубљено писмо, увреда нанесена нашој сујети, непажња служавке; све је то у стању да поремети пл менити мир у нашем срцу. Управо смо у мислима израдили лепу мраморну слику свога живота, а где, већ прве мале незгоде свагдашњег живота кадре су да избришу идеалне црте, да обесвете храм врлине, да униште величину душе... Купимо комаде, лепимо, када нас пређе узбуђење, лепимо, ето тако мало помало оштећену бесмртну позу са којом ћемо — чини се — dospети у царство вечности... Све сами худи крпеж!

И то се зове — вештина живота! Вала рећи на утху и то свих људи да управо мали болови човека највише боде. Најмања непријатност оборила би толико великог Цезара да се Брут подсмехнуо његовој слабости. О великим људима често се причају ружне ствари.

Племенити, величанствени **ТИЦИЈАН** беше на новцу прљав, тврд, ситна душа.

МИКЕЛАНЂЕЛО у младим својим годинама беше за прићу непогодан, до зла бога мрзовољан. Доброта — последња мудрост беше далеко од њега. Распојасаност, разуданост често је налицје великим врлинама.

АХИЛ — божанствени јунак плакао је као размажено дете, што му нису дали једну лепу робињу...

ГОА — велики уметник гримаса живео је дивље, без дисциплине, пустиловно.

ЧЕЛИНИ — славни уметник ренесансе беше љути убица, мач му је увек био припасан у корицама; живот човецији није пред њим много вредио.

РЕМБРАНД који нам пред очима лебди као велики васпитатељ проживео је прве године свога века у раскошу и расипању, те се по причању својих савременика на све стране задуживао.

ФРАНЦ ХАЛС живео је још пустије и његов живот изазвао је негодовање његових суграђана.

ЛОРД БАЈРОН у неморалности претекао је све своје младе вршњаке, племиће.

ПАВЛЕ ВЕГЛЕН, творац бесмртних стихова, најнежнијих песама, у једној својој песми изнео је тако одвратно саблажљиву слику да га је **ОСКАР УАЈДЛ**, песник „Саломе“, прекаљени уметник живота, живећи блудно, нашао на низбрдици, и испаштао своје грехе у тамници. И ту, у величини своје несреће изговорио је заносне речи...

(Следи)

Сарајево.

— Бр. М. Шта —

Iz uredništva. 1. Zbog nepredvidenih razloga uredništvo је bilo prisiljeno да u ovome broju izostavi „Pregled“.

2. Svima onima koji su poslali radove (a nisu štampani, ili to neće biti uopće) odgovoričeno u slijedećem broju. Svi oni koji su poslali (ili će poslati) svoje radove pod pseudonimom neka naznače i svoja vlastita imena, jer uredništvo hoće да zna s kime ima posla. U protivnom slučaju rukopisi će svršiti u koš.

3. Da bi kraj mnogih teškoća mogli i dalje ustrajati u ovom nezahvalnom poslu, molimo sve naše pretplatnike да nam pretplatu pošalju odmah, jer јedino o njoj ovisi izlaženje lista.

4. Ko primi časopis, a ne želi ga primati, molimo да isti povрати natrag.